

2. अभयदाणं

हा पद्यपाठ ‘सुदंसणा-चरियं’ या प्राकृत काव्यग्रन्थातून घेतला आहे. या ग्रन्थाची रचना देवेंद्रसूरी यांनी केली. त्यांचा काळ साधारणपणे 13 व्या शतकाचा मानला जातो. देवेंद्रसूरी हे संस्कृत-प्राकृत-अपभ्रंश इ. भाषा जाणणारे होते.

‘अभयदाण’ ही कथा संस्कृत कथासाहित्यातही शिबी राजाची कथा म्हणून प्रसिद्ध असलेली दिसून येते. अहिंसेचे व दानाचे श्रेष्ठत्व स्पष्ट करण्यासाठी प्राकृत साहित्यातही कथा प्रसिद्ध आहे.

परमेश्वराने विश्वातील प्रत्येक प्राणी हे पर्यावरणाचे रक्षण करण्याच्या उद्देशानेच निर्माण केलेले आहेत. त्यामुळे प्रत्येक प्राण्याला जगण्याचा अधिकार आहे. पर्यावरणाचा समतोल राखण्यासाठी प्रत्येक प्राणिमात्राचा सहभाग असलेला दिसून येतो. प्रत्येक प्राण्याच्या निर्मितीमागे निसर्गाचा कोणता ना कोणता उदात हेतू असलेला दिसून येतो. म्हणून या विश्वातील प्रत्येक जीव पर्यावरणाच्या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण आहे. त्यामुळे सर्व प्राणिमात्रांचे रक्षण करणे कसे आवश्यक आहे ते या पद्य पाठात मेघरथ राजाच्या उदाहरणातून स्पष्ट केले आहे.

अह सो मेहरह-निवो उज्जाणाओ गिहागओ कइया।
पोसहिओ पोसहसाल-संठिओ कहेइ जिणधमं॥1॥

अह गयणमंडलाओ भयसंभंतो पकंपिरो दीणो ।
पारेवओ रडंतो पडिओ रायस्स उच्छंगे ॥2॥

अभयं च जायमाणं माणुस-भासाइ तं खगं राया ।
करुणारस-नीरनिही मा भाहि पुणो पुणो भणइ ॥3॥

एवं बुत्तो रण्णा पसंतमुत्ती विहंगमो एसो ।
पिउच्छंगे बालु व्व निष्मओ चिद्गेजाव ॥4॥

ममं भक्खं मुंच इमं राय! न जुत्तं इमं त्ति जंपंतो ।
तप्पिटठीए सेणो पत्तो सप्पस्स गरुड व्व ॥5॥

तो भणइ भूमिनाहो सेण, ‘इमं तुह कहं समप्पेमि ।
एस न खत्तियधम्मो सरणाऽग्य-अप्पणं जमिह’ ॥6॥

किं च न तुज्ज्ञ वि जुत्तं जुत्ताऽजुत्तोवएस-कुसलस्स ।
पर-पाण-पहाणेण सप्पाण-परिपोसणं एवं ॥7॥

जह उक्खणिज्जमाणे पीडा पिच्छे वि हुज्ज तुह गर्ई।
अण्णस्स वि किं न तहा? मारिज्जंतस्स का वत्ता? ॥8॥

अण्णं च भक्खिएणं खणमित्तमणेण तुह भवे तित्ती ।
एयस्स पुणो जम्मो वच्चइ सयलो वि एमेव ॥9॥

पंचिंदिय-घाएणं नरए जं नूणं गम्मए तम्हा ।
खणमित्त-सुह-निमित्तं को जीवे हणइ छुहिओ वि? ॥10॥

सा पुण छुहा समिज्जइ अवरेण वि भोयणेण जह पित्तं ।
पवरसिया-समणिज्जं पि किं न पयसा उवसमेइ? ॥11॥

न उ उवसमंति केण वि जिय-वह-पभवाउ नरयवियणाओ ।
ता मुंचसु जीववहं कुणसु दयं सयल-सुह-जणयं ॥12॥

सेणो वि भणइ नरवर! ‘सरणं तुह एस आगओ भीओ ।
किमहं करेमि सरणं कहसु महाभाग! छुहगहिलो’ ॥13॥

जह रक्खसि दुक्खतं एयं करुणाइ तह ममं पि न किं?
अझभुक्खियस्स पाणा नूणमिमो मज्ज वच्चंति ॥14॥

धम्माऽधम्मविचिंता वि चिद्ग्रे सुद्धिए सरीरम्मि।
तं नत्थि न कुणइ बुभुक्खिओ कूरमवि कम्मं ॥15॥

तद्गम्मवत्तया अलं अप्पसु मह भक्ख-भूयं इणं अइरा ।
को धम्मो जं इको रक्खिज्जइ हम्मए अवरे? ॥16॥

न य मज्ज्ञ हुज्ज तित्ती कहं वि भुज्जंतरेहिं जं सययं।
सज्जो सयं हयं जिय-फुरंत-मंसाऽसणो अहयं ॥17॥

भणइ निवो, ‘जइ एवं ता तुह वियरेमि सेण! नियमंसं।
पारेवएण तुलियं होसु सुही मा तुमं मरसु’ ॥18॥

आमं त्ति परे सेणे तुलाइ एगत्थ ठावइ कवोयं ।
अण्णत्थ खिवइ राया छित्तुं छित्तुं निययमंसं ॥19॥

जह जह खिवेइ मंसं राया उक्तिऊण निय-तणुणो।
तह तह भारेण इमो वड्डइ पारेवओ अहियं ॥20॥

भारेण वड्डमाणं तं पक्खिं पिक्खिऊण अक्खुहिओ ।
सयमेवाऽऽरुहइ तहिं तुलाइ राया अतुलसत्तो ॥21॥

इय निच्छ्यमवगच्छ्य निवस्स एगो अमच्छरो अमरो ।
वर-मउड-कुंडल-धरो पयडी होउ भणइ एवं ॥22॥

‘इको चिय तं धण्णो सुपुरिस-चूडामणी तिहुयणम्मि ।
चालिज्जसि? न सुरेहिं वि सद्गाणओ सुरगिरि व्व ॥23॥

इय ईसाणिंदेणं वि वणिजंतं तुमं णिसुणिऊण ।
तुह सत्त-परिक्खत्थं इहाऽगओ असहमाणोऽहं ॥24॥

तुह उवसग्गमकाहं तं सब्वं खमसु पसिऊण ।
इय भणिय निवं सज्जं काउं नमिउं सुरो गओ सगं ॥25॥

पोसहिय – (पौषधिक) अष्टमी, चतुर्दशी
या पर्वतिर्थीना पाळावयाचे आहारादिचे ब्रत
पोसहसाला – पौषधशाळा (पौषध-उपास ब्रत
करण्याचे ठिकाण)

पकंपिर – थरथर कापणारा
नरयवियणा – नरकातील यातना
छुहगहिलो – भुकेने व्याकूळ झालेला
अडरा – ताबडतोब
अमच्छर – दयाळू, कृपाळू
ईसाणिंदेण – ईशान्य स्वर्गातील इंद्र

पारेवय – पारवा, कबूतर
सेण – बहिरी ससाणा
उक्खण – उखडणे, उपसणे
पिच्छ – पीस
पवरसिया – उत्कृष्ट खडीसाखर, द्राक्षरस
पय – दूध
आमं – होय
अमरो – मृत्यू नसलेले, देव
वराय – बिचारा, गरीब, क्षुद्र
अक्खुहिओ – प्रक्षोभित न होता, न रागवता

स्वाध्याय

कृती करा

1 खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- 1) मेघरथ राजा कोठे बसला होता ?
- 2) मेघरथ राजाजवळ कोण अभयदान मागत होते ?
- 3) पारव्याच्या पाठीमागून कोण आले ?
- 4) मेघरथ राजा काय म्हणाला ?

2 संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

- 1) ‘मम भक्खं मुंच इमं राय।’
- 2) ‘किमहं करेमि सरणं कहसु महाभाग ! छुहगहिलो।’

3 समानार्थी शब्द लिहा.

- 1) राया →
- 2) पयं →
- 3) पारेवय →
- 4) सुरो →
- 5) पिच्छ →

4 कोण ते लिहा.

- 1) पौषधशाळेत चिंतन करणारा

- 2) भयभीत होऊन थरथर कापणारा

- 3) पारव्याच्या पाठोपाठ येणारा

- 4) स्वतःच्या मांडीचे मांस कापून देणारा

- 5) राजाला उपसर्ग देऊन क्षमा मागणारा

- 6) अभयदान देणारा

5 उपक्रम :- दानशूर कर्ण व राजा हरिशचंद्र यांच्या कथा वाचा.

